
NUO STABILIAI BLOGŲ PRIE JOKIŲ: LIETUVOS IR RUSIJOS SANTYKIAI 2004–2021 METAIS

Doc. dr. Dovilė Jakniūnaitė
Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių
ir politikos mokslų institutas

Šis straipsnis tęsia Lietuvos ir Rusijos santykių apžvalgą ir apmąstymą, pradėtus ankstesniame Gedimino Vitkaus straipsnyje. 2004 m., pasiekus du esminius egzistencinius saugumo politikos tikslus – narystę NATO ir Europos Sąjungoje (ES) – radosi ne tik geresnio, saugesnio gyvenimo viltis, kildinama iš narystės dviejose tarptautinėse organizacijose, bet ir naujas tikėjimas galimybe turėti kitokius, jei ne draugiškesnius, tai bent pragmatiškesnius ir prasmingesnius santykius su Rusija. Ji, kaip buvo viltasi, turėjo susitaikyti su trijų Baltijos valstybių „praradimu“ ir pradėti „normaliai bendradarbiauti“. Užteko kelerių metų įsitikinti santykių normalizacijos galimybių iliuzija.

2021-aisiais, minint dvišalių santykių užmezgimo trisdešimtmetį, turėtų būti gana akivaizdu, kad net ir ilgo laikotarpio perspektyva turėti geresnius, bendradarbiavimu pagrįstus santykius yra miglota. Santykiai su Rusija buvo ir išlieka patys problemiškesni iš visų Lietuvos dvišalių kaimyninių santykių, dešimtajame dešimtmetyje išryškėjusios problemos, dėl kurių nesutariama, niekur nedingo, valstybių požiūris viena į kitą taip pat galų gale pasikeitė menkai. Rusija ir toliau Lietuvai išlieka nedraugiškiausia kaimynė, daugiausia nerimo kelianti ir nesaugumą kurianti valstybė.

Tad tęsiant dvišalių santykių analizę tikslingiausias klausimas: kokiose srityse ir kaip per dešimtmetį išliko dvišalių santykių įtampa? Tęsiant G. Vitkaus formuojamą perspektyvą galvoti apie santykius per galios ir tapatybės santykio apmąstymą, naudojamosi chronologiniu principu, kartu kiekviename laikotarpyje siekiant parodyti tuo metu labiausiai išryškėjusias problemas. Tiesa, verta turėti mintyje, kad dauguma probleminių santykių aspektų reiškesi bene visais Lietuvos ir Rusijos santykių periodais.

Analizuojamas laikotarpis straipsnyje skirstomas į tris periodus: 1) 2004–2008 m., kuriais pradinę viltį dėl galbūt pagerėjančių santykių pakeitė iliuzijų nykimas; 2) 2009–2013 m., kuriuos taip pat pradėjo trumpi deeskalacijos bandymai, o baigė įtampos stiprėjimas ir nesiliaujančios kovos dėl istorijos ir energetinės nepriklausomybės; 3) 2014–2021 m., kai jau be jokių išlygų kalbama apie Rusijos grėsmę, o esminiu dvišalės užsienio politikos tikslu tampa šios grėsmės neutralizavimo priemonės permąstant visų pirma karinį, energetinį ir informacinį saugumą¹.

---

¹ Straipsnyje remiamasi anksčiau darytais tyrimais ir tekstais: JAKNIŪNAITĖ, D. Santykiai su Rusija: dešimt nestabilaus stabilumo metų. Iš *Ambicingas dešimtmetis: 2004–2014*, ed. Dovilė Jakniūnaitė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 100–126; JAKNIŪNAITĖ, D.

2004–2008 m.: nepasiteisinusios postintegracinės viltys

2004 m. prasidėjo optimistiškai. Po gana įtempto 2001–2003 m. laikotarpio, kai Rusija atvirai priešinosi Baltijos valstybių narystei NATO (integracija į ES Rusijos politikams kėlė mažiau nerimo), 2004 m. prasidėjo gana ramiai: Lietuvoje ruošiasi narystei, Rusijoje – prezidento rinkimams².

Įstojus į dvi tarptautines organizacijas 2004 m. pavasarį Lietuvoje, taip pat ir kitose Baltijos valstybėse paplito nuostata, kad po euroatlantinės integracijos santykiai su Rusija turės keistis, gerėti, bus galima rasti konstruktyvių Rusijos ir ES bendradarbiavimo formų³. Tai galima buvo perskaityti 2004 m. gegužės 1 d. Seimo priimtoje rezoliucijoje dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptių, kur tarp siekinių įrašytas ir šis: „aktyviai dalyvauti formuojant abipusiai naudingą Europos Sąjungos ir Rusijos partnerystę“⁴, arba, tuometinio užsienio reikalų ministro Antano Valionio žodžiais, pasakytais Lietuvoje reziduojantiems diplomatams: „Mūsų tikslas – <...> visos Rusijos – atvirumas euroatlantiniam bendradarbiavimui <...> [B]ūtina skatinti Europos Sąjungos ir NATO dialogą su Rusija ir aktyviai jame dalyvauti. Šis dialogas naudingas Lietuvai, tik jis turi būti skaidrus ir remtis bendromis vertybėmis. Šioje srityje turime tęsti pragmatišką ir atsargią kaimynystės politiką.“⁵ Panaši mintis apie Rusijos įtraukimą į bendradarbiavimą su ES ir NATO – žinoma, remiantis bendromis vertybėmis, – kartojosi ir politinių partijų susitarime dėl užsienio politikos⁶.

Kaip kalbėsime apie 2004–2014 m. Lietuvos užsienio politiką? Iš *Ambicingas dešimtmetis: 2004–2014*, ed. Dovilė Jakniūnaitė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 7–30; JAKNIŪNAITĖ, D. Changes in Security Policy and Perceptions of the Baltic States 2014–2016. *Journal of Baltic Security* 2, no. 2 (2016), p. 6–34; JAKNIŪNAITĖ, D. Invested in Ukraine: The Struggle of Lithuania against Russia Over the Future of Europe. In *Neighbourhood Perceptions of the Ukraine Crisis: From Soviet Union into Eurasia?* ed. Gerhard Besier and Katarzyna Stoklosa. Routledge, 2017, p. 119–32; JAKNIŪNAITĖ, D. A Small State in the Asymmetrical Bilateral Relations: Lithuania in Lithuanian-Russian Relations since 2004. *Baltic Journal of Political Science*, no. 4 (2015), p. 70–93.

² Išsamiau apie priešintegracinį Rusijos spaudimą dėl būsimos narystės NATO: JAKNIŪNAITĖ, D. *Kur prasideda ir baigiasi Rusija: kaimynystė tarptautinėje politikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.

³ BERG, E.; EHIN, P., eds. *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*. Ashgate, 2009.

⁴ Lietuvos Respublikos Seimo rezoliucija dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptių (2004 m. gegužės 1 d.). Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/savrbiausi-dokumentai/lr-seimo-rezoliucija-del-lr-uzsienio-politikos-kryptiu>.

⁵ *Užsienio reikalų ministro Antano Valionio kalba LR diplomatinių atstovybių vadovams*. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, 2004, liepos 7. Prieiga per internetą: http://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministro-antano-valionio-kalba-lr-diplomatiniu-atstovybiu-vadovams_1.

⁶ Politinių partijų susitarimas „Dėl pagrindinių valstybės užsienio politikos tikslų ir uždavinių 2004–2008 metais“, 2004 m. spalio 5 d.

Tačiau bendradarbiavimo su Rusija gerėjimo ir pragmatiškėjimo idėjas gana greitai išsklaidė 2004 m. gale vykę Ukrainos prezidento rinkimai, ginčai ir nesutarimai dėl jų skaidrumo, vėliau virtę Oranžine revoliucija. Šiuose įvykiuose dalyvavo ir Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, vasarą pradėjęs antrąją kadenciją⁷. Sulig jo aktyvumu Lietuvos užsienio politikoje prasidėjo dar vienas atviros konfrontacijos su Rusija laikotarpis.

2004-ieji Lietuvos užsienio politikai svarbūs ir tuo, kad tais metais buvo suformuluota itin ambicinga Lietuvos kaip regioninės lyderės koncepcija, kuri, be kita ko, rėmėsi ir demokratizacijos bei eurointegracijos procesų palaikymu ir skatinimu postsovietinėse valstybėse, puikiai suvokiant Rusijos priešiškuumą tam⁸. Nepaisant to, kad ši koncepcija savo pradiniu pavidalu neišgyveno nė keleto metų, Lietuvos užsienio politika tapo neatsiejama nuo aktyvaus iš pradžių ES Rytų kaimynystės politikos, paskui pervadytos į Rytų partnerystės, ir Ukrainos, Sakartvelo, Moldovos narystės ES (o pirmųjų dviejų – ir NATO) palaikymo. Kadangi Rusijos užsienio politika šias valstybes traktuoja kaip legitimiją savo įtakos erdvę ir priešinasi bet kokiems integraciniams projektams, kurių iniciatorė nėra ji pati, tai ir Lietuvos užsienio politika šioje erdvėje traktuojama kaip nepriimtina ir kartais netgi priešiška⁹.

2005 m. pradžioje viešos diskusijos, ar verta Lietuvos Respublikos Prezidentui važiuoti į Maskvą dalyvauti pergalės prieš nacistinę Vokietiją iškilmėse (nuspręsta nevažiuoti), taip pat parodė, kad beveik neįmanoma kalbėti apie jokių ryžtingesnių santykių su Rusija gerinimą. Ginčai dar kartą atskleidė, kokiu mastu istorijos politika yra tapusi neatsiejama dvišalių santykių dalimi ir kaip smarkiai nesuderinamos yra abiejų šalių istorijos versijos¹⁰.

Be abejo, agresyvi Rusijos užsienio politika, jos vidaus valdymo problemos ir siekiai centralizuoti politinį režimą taip pat neteikė pagrindo viltis geresnių santykių. Didelį įspūdį tiek Lietuvos, tiek Vidurio Rytų Europos regiono

⁷ *Kartu su Lenkijos Prezidentu Aleksandru Kwaśniewskiu prisidėjo tarpininkaudamas sprendžiant Ukrainos prezidento rinkimų krizę.* ELTA, BNS; *Nuopelnai už derybų sėkmę – Lenkijos vadovui, teigia V. Adamkus.* delfi.lt, 2004, lapkričio 27. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/world/nuopelnai-uz-derybu-sekme-lenkijos-vadovui-teigia-vadamkus.d?id=5551685>.

⁸ Daugiau apie tai: ADAMKUS, V. Lithuania as a Centre of Regional Cooperation. *Lithuanian Foreign Policy Review* 13–14, no. 1–2 (2004), p. 17–20; LOPATA, R. Debatai dėl Lietuvos užsienio politikos. *Politologija*, Nr. 57, 2010, p. 125–136; kritinis požiūris pateikiamas: NEKRAŠAS, E. Kritiniai pamąstymai apie Lietuvos užsienio politiką. *Politologija*, Nr. 54, 2009, p. 123–142.

⁹ Daugiau apie Rytų partnerystę ir Lietuvos užsienio politiką: STANYTĖ-TOLOČKIENĖ, I. Lietuva ir ES Rytų politika: tarp permainingų ir tęstinumo. Iš *Ambicingas dešimtmetis: Lietuvos užsienio politika 2004–2014*, sud. Dovilė Jakniūnaitė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 291–318.

¹⁰ LAURINAVIČIUS, Č. Istorijos vaidmuo Lietuvos–Rusijos santykiuose. Iš *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2005*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2006, p. 163–176.

politikams padarė ir 2005 m. balandį Rusijos Federacijos prezidento Vladimiro Putino ištarti žodžiai apie Sovietų Sąjungos žlugimą kaip didžiausią geopolitinę XX a. katastrofą¹¹. Taip jis įtvirtino Rusijos ir Sovietų Sąjungos tęstinumo ryšį ir apibrėžė žodyną, skirtą kalbėti apie sovietinę praeitį. Tad pradėdamas antrąją savo kadenciją, V. Putinas vis aiškiau ir tvirčiau formavo Rusijos kaip tvirtos, didžios ir pagarbos vertos šalies vaizdinį. Šias tendencijas, žinoma, užfiksavo dauguma Lietuvos užsienio politikos sprendimų, be to, jas galima buvo matyti ir tiesiogiai – dvišaliuose santykiuose, ypač ekonominiuose.

Pavyzdžiui, 2006 m. Lietuvos ir Rusijos santykiai vystėsi naftos perdirbimo įmonės AB „Mažeikių nafta“¹² pardavimo kontekste. Rusija spaudė Lietuvos Respublikos Vyriausybę parduoti akcijas Rusijos įmonei „Lukoil“, argumentuodama, kad taip bus užtikrintas naftos tiekimas į Lietuvą. Vykstant deryboms, liepą sustabdytas naftos tiekimas naftotiekiu „Družba“. Nors oficialiai teigta, kad tai įvyko dėl avarijos, Lietuvoje tai interpretuota kaip Rusijos politinis spaudimas siunčiant ženklus, kad įmonė be Rusijos nesugebės išsilaikyti. Galų gale metų pabaigoje AB „Mažeikių nafta“ akcininku tapo Lenkijos koncernas „PKN Orlen“. Tiekimas „Družba“ taip niekada ir nebuvo atnaujintas, o Lietuva be „Lukoil“ išgyveno.

2006 m. įtampa dar kartą, ir ypač ryškiai, atskleidė neatsiejamą dvišalių santykių aspektą – didžiulę Lietuvos priklausomybę nuo iš Rusijos gaunamų energetinių išteklių (naftos ir dujų) – ir dėl jos juntamą nuolatinį netikrumą bei pavojų, kad dėl politinių motyvų Rusija bus linkusi šia priklausomybe manipuliuoti. Netrukus 2006, 2007, 2009 m. dujų tiekimo krizės Ukrainoje (per šią šalį į Europą patenka didžioji dalis Rusijos dujų) baimę dėl galimos manipuliatyvios Rusijos politikos tik dar labiau sustiprino. Ši beveik visiškos priklausomybės situacija (vis stiprėjantis suvokimas apie šios priklausomybės riziką skatino formuoti energetinio saugumo politiką) netrukus tapo apibrėžiama kaip energetinio saugumo klausimas ir virto neatsiejama bendros Lietuvos užsienio ir saugumo politikos dalimi (daugiau apie energetinį saugumą kitame skyriuje).

2006 m. buvo bene pirmą kartą aiškiau suvokta ir parodyta, kad Lietuva yra ES narė, o Lietuvos–Rusijos dvišaliai santykiai tapo Rusijos ir ES santykių dalimi. Viena vertus, tai reiškė, kad teks ir tenka derintis prie bendrų ES pozicijų; kita vertus, netrukus suvokta, kad Lietuva gali dalyvauti šias pozicijas formuojant. Tais metais, derantis dėl naujo ES ir Rusijos Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimo mandato, Lenkija nusprendė vetuoti derybas ir Lietuva jos veto palaikė, įtraukdama sąlygą, kad ES ir Rusijos bendradarbiavimas priklausys nuo to, kaip bus laikomasi bendrų demokratinių vertybių. Taip nerimas dėl dvišalių santykių pirmą kartą buvo akivaizdžiai perkeltas į ES lygmenį. Ši

¹¹ ПУТИН, В. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации. 2005, balandžio 25. Prieiga per internetą: <http://archive.kremlin.ru/text/appears/2005/04/87049.shtml>.

¹² 2009 m. rugsėjo 1 d. įmonė pakeitė pavadinimą į „ORLEN Lietuva“.

santykių europeizacijos strategija vėliau pradėta taikyti vis dažniau ir ypač pasiteisino energetikos politikos kontekste.

Tęsdama šią strategiją, 2008 m. balandį, dar kartą persvarstant 1997 m. ES ir Rusijos partnerystės susitarimą, derybas dėl naujos sutarties Lietuva susiejo su tokiais reikalavimais Rusijai: ši turinti atnaujinti naftos tiekimą naftotiekiu „Družba“, įsipareigoti prisijungti prie ES Energetikos chartijos, spręsti išsaldytus konfliktus Sakartvele ir Moldovoje, pradėti teisinį bendradarbiavimą Medininkų ir Sausio 13-osios bylose bei padėti į Baltijos valstybes grįžtantiems tremtiniams. Šiuos reikalavimus įtraukus į derybų mandata, Lietuva savo veto atsiėmė¹³. Tiesa, sutarti dėl naujo partnerystės susitarimo taip ir nepavyko, o įvykiai Ukrainoje, prasidėję 2014 m., privertė ES išsaldyti bet kokias derybas ir bendradarbiavimo procesus. Tačiau 2008 m. Lietuva, rodydama nepasitikėjimą Rusija, neabejotinai atkreipė į save dėmesį ES lygmeniu. Ši pozicija nebuvo didelė naujiena, skeptiškumas Rusijos atžvilgiu jau nelabai ką ir stebino – dar 2007 m. vieno Europos tyrimų centro tyrėjai Lietuvą buvo pavadinę „naujojo šaltojo karo kare“¹⁴. Tiesa, tuomet tai nebuvo itin didelis komplimentas, veikiau apibūdinimas, rodęs, kad šio tipo valstybės yra požiūrio į Rusiją paraštėse.

2008 m. buvo reikšmingi ir dėl kitos priežasties: rugpjūtį įvyko Sakartvelo ir Rusijos konfliktas, dėl kurio Sakartvelas *de facto* neteko dviejų savo regionų – Abchazijos ir Pietų Osetijos. Daliai Lietuvos užsienio politikos veikėjų tai buvo aiškus ir atviras signalas apie Rusijos agresyvumą ir gebėjimą provokuoti. Tad spalį kitam ketverių metų ciklui priiminėjant naują Lietuvos politinių partijų susitarimą dėl užsienio politikos tikslų įvyko ryškus retorikos pokytis, aiškiai paveiktas įvykių Sakartvele. Susitarime teigta, kad „po įvykusio konflikto Pietų Kaukaze būtina naujai ir išsamiai išanalizuoti susiklosčiusią geopolitinę situaciją regione ir Lietuvos saugumui ir užsienio politikai kylančius iššūkius“; tarp kitų užduočių (pabaigoje) paminėta, kad reikia „siekti efektyvesnės NATO, ES bei kitų tarptautinių organizacijų politikos Rusijos Federacijos atžvilgiu“, „siekti, kad į dabartinės Rusijos Federacijos valdžios vykdomos politikos keliamus iššūkius būtų tinkamai atsižvelgta ES ir NATO“¹⁵. Taigi vietoje idėjų apie partnerystę, bendradarbiavimo skatinimą ar stiprinimą atsiranda efektyvumo siekis, t. y. nuo geranoriškos, optimistinės pozicijos pereinama apie neutralesnės, nauda ir atsargumu grįstos retorikos, vis dar kiek eufemistiškai kalbant apie Rusiją kaip grėsmę.

¹³ DAMULYTĖ, J. P. *Vaitiekūnas: pasiekta tai, ką buvo galima pasiekti*. delfi.lt, 2008, gegužės 27. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pvaitiekunas-pasiekta-tai-ka-buvo-galima-pasiekti.d?id=17185709>.

¹⁴ LEONARD, M.; POPESCU, N. *A Power Audit of EU-Russia Relations*. London: European Council on Foreign Relations, 2007.

¹⁵ *Dėl 2008–2012 metų Lietuvos užsienio politikos principų, strateginių gairių ir tikslų*. 2008, spalio 28. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5042&p_k=1.

2009–2013 m.: eskalacijos link

Nepaisant 2008 m. šoko dėl Sakartvelo ir Rusijos karo, nuo jo greitai buvo atsigauta, ypač Vakaruose – JAV ir ES. 2009 m. naujas JAV prezidentas Barakas Obama pradėjo santykių su Rusija perkrovimo politiką, santykius su Rusija pradėjo permąstyti ir ES šalys, taip pat iki tol griežta kritikė Lenkija. Tad ir Lietuvoje pradėta svarstyti, kad griežta retorika Rusijos atžvilgiu neįmanoma nieko pasiekti ir ji niekaip neprisideda prie Lietuvos saugumo, todėl gal iš tiesų verta pradėti tartis ir ieškoti kitokių bendro sugyvenimo sąlygų, ypač kai aplink lyg ir visi pradėjo panašiai mąstyti¹⁶.

Tad Lietuvoje irgi prasidėjo bandymai peržiūrėti Rusijos politiką. 2009 m. prezidentė tapusi Dalia Grybauskaitė rinkimų kampanijos metu (2008 m. pabaigoje ir 2009 m. pradžioje) bei dalį pirmosios kadencijos kritikavo Lietuvos užsienio politikos posūkį į Rytus (V. Adamkaus užsienio politikos esminę ašį), kalbėjo apie pragmatišką ir konstruktyvią poziciją Rusijos atžvilgiu, kurią turėtų grįsti nacionaliniai interesai ir balansavimas, ir ragino daugiau dėmesio skirti ES¹⁷.

D. Grybauskaitė netgi nustebino nemažą dalį užsienio politikos stebėtojų, kai 2009 m. vasaros pabaigoje paskambino tuometiniam Rusijos Federacijos prezidentui Dmitrijui Medvedevui. Tai buvo pirmas oficialus dviejų vadovų pokalbis per aštuonerius metus nuo 2001 m. Tiesa, oficialiai apsiribota bendromis ir gana techninėmis temomis: pakalbėta apie vežėjų ir eksportuotojų problemas, aptartos „platesnės ekonominio bei kultūrinio šalių bendradarbiavimo perspektyvos“¹⁸. Pretekstu buvo tuomet aktuali Lietuvos vežėjams problema pasienyje su Rusija – šios šalies muitininkai stiprina kontrolę ir vežėjai patyrė kliūčių. Tokio pobūdžio nesklandumai Rusijos praktikoje buvo dažni ir politiškai motyvuoti. Kadangi po pokalbio eilės pasienyje trumpėjo, manyta, kad pasikalbėjimas vis dėlto suveikė, ir 2009 m. antroje pusėje netgi galvota apie „santykių šlifavimą“¹⁹. Iš tiesų D. Grybauskaitė ir toliau rudenį kalbėjo apie būtinybę atsisakyti „aštrios retorikos“ kaimynų atžvilgiu, kartojo apie Lietuvos interesų gynimo svarbą ir

¹⁶ Tiesa, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija skeptiškai vertino Rusijos ir NATO santykių atnaujinimą 2009 m.

¹⁷ D. Grybauskaitė: „Esu grynakraujė lietuvė, vaikštau į bažnyčią ir turiu teisingų pažiūrų koncentratą“ (vaizdo įrašas). *Lrytas.lt*, 2009, kovo 4. Prieiga per internetą: <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2009/03/04/news/d-grybauskaite-esu-grynakrauje-lietuve-vaikstau-i-baznycia-ir-turiu-teisingu-paziuru-koncentrata-video--5829761/>.

¹⁸ Prezidentės spaudos tarnyba. Geros kaimynystės santykių svarbą šalies vadovė telefonu aptarė su Rusijos Prezidentu. *lrp.lt*, 2009, rugpjūčio 18. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/geros-kaimynystes-santykiu-svarba-salies-vadove-telefonu-aptare-su-rusijos-prezidentu/6717>.

¹⁹ D. Grybauskaitės frazė, pasakyta pokalbio metu, paimta iš: JANELIŪNAS, T. *D. Grybauskaitės doktrina: Lietuvos užsienio politikos kaita 2009–2019 m.* Vilnius: Eugrimas, 2019, p. 76.

pragmatizmą, darydama prielaidą, kad su Rusija ir Baltarusija pradėtas „konstruktyviu dialogu grįstas dvišalių santykių etapas“²⁰.

Konstruktyviai užsienio politikos kryptčiai Rusijos atžvilgiu nepavyko pasistūmėti itin toli, nes gana greitai, jau 2010 m. pradžioje, Rusija per du oficialius susitikimus nusiuntė visai kitokius ženklus. 2010 m. vasarį Helsinkyje D. Grybauskaitė susitiko su tuometiniu Rusijos premjeru V. Putinu²¹. Nors oficialiai po susitikimo pranešta apie susitarimą „plėtoti konstruktyvų dialogą“²², tačiau po kelerių metų dalydamiesi atsiminimais apie susitikimą tiek Prezidentė, tiek patarėjai tvirtino, kad tada ir baigėsi mintys apie kokį nors konstruktyvų bendradarbiavimą, bandymų plėtoti dvišalius santykius aukščiausiu lygiu nebebuvo. Susitikimo metu daugiausia kalbėtasi apie ekonomiką, aptarti regione vystomi atominių elektrinių projektai, o V. Putinas atvirai spaudė Lietuvą atsisakyti Visagino atominės elektrinės projekto. Iš esmės visas susitikimas rėmėsi vienašaliais reikalavimais ir nurodymais.

Kitas Rusijos ir Lietuvos premjerų Vladimiro Putino ir Audriaus Kubiliaus oficialus susitikimas įvyko 2010 m. kovo pabaigoje. Vėlgi kalbėta apie energetiką (patiriant tą patį spaudimą dėl naujos elektrinės ir ignoruojant klausimus dėl aukštų dujų kainų)²³ ir apie istorijos tyrimus²⁴, lygiai taip pat be jokių konkrečių susitarimų. Tad Rusija dar kartą pademonstravo, kad nesiekia lygiaverčio pokalbio tarp dviejų valstybių, kalbasi reikalavimų tonu ir nedaro jokių veiksmų, rodančių geranoriškumą. Abu susitikimai parodė, kad šalių lyderiai neturi apie ką diskutuoti ir dėl ko tartis: apie problemas arba apskritai nekalbama, arba jos išsakomos pripažįstant, kad pozicijos skiriasi. Tad 2009–2010 m. jokie susitikimai bei pokalbiai ryškesnių santykių turinio pokyčių nesuteikė.

Pirmasis simbolinis veiksmas, rodantis, jog Lietuvos Respublikos Prezidentė nebelinkusi vienašališkai rodyti politinio palankumo Rusijai, buvo atsisakymas dalyvauti Maskvoje rengiamame gegužės 9-osios parade 2010 m. Nuo 2010 m.

²⁰ Prezidentės spaudos tarnyba. Užsienio politika turi būti grindžiama valstybės interesais. 2009, rugsėjo 30. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/uzsienio-politika-turi-buti-grindziama-valstybes-interesais/6914>; Prezidentės spaudos tarnyba. Prezidentės šimtadienis: išjudinti būtinausi sprendimai. 2009, spalio 20. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/prezidentes-simtadienis-isjudinti-butiniausi-sprendimai/7215>.

²¹ Susitikimas išsamiai aprašytas: JANELIŪNAS, 19 išnaša, p. 80–82.

²² Gerų Lietuvos ir Rusijos santykių pagrindas – lygiavertis ir nediskriminacinis bendradarbiavimas. *president.lt*, Lietuvos Respublikos Prezidentė, 2010, vasario 10. Prieiga per internetą: <https://www.lrp.lt/lt/geru-lietuvos-ir-rusijos-santykiu-pagrindas-lygiavertis-ir-nediskriminacinis-bendradarbiavimas/8073>.

²³ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Lietuvos ir Rusijos premjerai susitiko po šešerių metų pertraukos. *www.lrv.lt*, 2010, kovo 26. Prieiga per internetą: <https://lrv.lt/lt/naujienos/lietuvas-ir-rusijos-premjerai-susitiko-po-seseriu-metu-pertraukos>.

²⁴ Lietuvos ir Rusijos premjerų susitikime – ir apie sąžiningų istorijos tyrinėjimų svarbą. *www.lrv.lt*, 2010, kovo 26. Prieiga per internetą: <https://lrv.lt/lt/naujienos/lietuvas-ir-rusijos-premjeru-susitikime-ir-apie-saziningu-istorijos-tyrinejimu-svarba>.

antrosios pusės jau tapo aišku, kad dvišaliai santykiai vis dėlto nekis ir Lietuvos pozicija – tiek Prezidentės, tiek Užsienio reikalų ministerijos lygiu – itin nesi-skirs nuo V. Adamkaus laikų ir imama artėti prie įprastos būsenos, kai Lietuva nepasitikėdama žvelgė į Rusijos veiksmus. Vis dažniau Lietuvos politikai, taip pat D. Grybauskaitė, pradėjo kritiškai atsiliepti apie Rusiją.

2012 m. spalį Vyriausybės formavimo teisę perėmusi Lietuvos socialdemo-kratų partija prieš rinkimus deklaravo taikysianti perkrovimo strategiją santy-kiuose su Rusija teikdama prioritetą konstruktyviam dialogui²⁵, o jos paskirtas užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius teigė: „mes nebūsime Rusijos advo-katai Europoje, bet negalime prisiimti ir prokuroro vaidmens. Perkrovim[ą] <...> suprantu jokių būdu ne kaip revoliuciją ar norą viską pakeisti, o būtent kaip natūralų sistemos patikrinimą.“²⁶ Tačiau nei tais metais, nei vėliau sistemos perkrovimas ar jos patikrinimas neįvyko, o vieši veiksmai bylojo apie priešingą tendenciją: Lietuvos valdžia vis aktyviau siekė pasipriešinti Rusijos energeti-niam dominavimui, nevengdama į kovą įtraukti Europos Komisiją.

Šiuo periodu 2009–2013 m. santykiuose su Rusija aktualiausi Lietuvai klau-simai siejosi su energetine priklausomybe nuo Rusijos ir energetinio saugumo užtikrinimo tikslais. Buvo suvokta, kad iš Rusijos nuolaidų ar palankesnės politikos sulaukti nepavyks, tad pastangos buvo nukreiptos į savo strateginius projektus ir poveikio Rusijai darymą per ES priemones.

Lietuvos priklausomybė nuo Rusijos importuojant naftą ir dujas visą pirmąjį pointegracinį dešimtmetį buvo beveik absoliuti: uždarius Ignalinos atominę elektrinę, visos dujos gautos iš Rusijos, apie pusę reikalingos elektros energijos taip pat atėdavo iš Baltarusijos ir Rusijos²⁷. Pačioje Rusijoje nuo 2000 m. pradėjo smarkiai ryškėti užsienio politikos ekonomizacija – tiek pabrėžiant šalies išo-rinių ekonominių interesų gynimą, tiek savo didžiąsias įmones (ypač energetikos) paverčiant užsienio politikos įrankiais²⁸. Nerimą dėl tiekimo iš Rusijos stabilumo didino ne tik naftos tiekimo dujotiekiu „Družba“ sustabdymas, bet ir besikartojančios Ukrainos dujų tranzito į Europą krizės (2006, 2007, 2009 m.). Be to, 2006–2010 m. patirtas „išorinis energetinis šokas“: 2005 m. dujų kaina

²⁵ Lietuvos socialdemokratų partija. Lietuvos socialdemokratų partijos 2012 metų rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą programa 2012. Tezes galima rasti čia: <https://www.lsdpl.lt/wp-content/uploads/2017/12/2012-m.-geguze.pdf> (p. 11–12).

²⁶ Lietuvos užsienio politika 2013 m.: kryptis ta pati – iššūkiai nauji. *Veidas.lt*, 2013, sausio 3. Prieiga per internetą: <http://www.veidas.lt/lietuvos-uzsienio-politika-2013-m-kryptis-ta-pati-%E2%80%93-issukiai-nauji>.

²⁷ Plačiau apie tai žr. Nacionalinėje energetikos strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. sausio 18 d. nutarimu Nr. X-1046, ir Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133.

²⁸ Apie tai išsamiai: BUGAJSKI, J. *Cold Peace: Russia's New Imperialism*. Westport, CT: Praeger, 2004.

nuo 85 JAV dolerių už tcm pakilo iki 345 JAV dolerių 2008 m.²⁹, – tai taip pat buvo susiję ne tik su ekonomikos tendencijomis, bet ir su politiniais nesutarimais. Stiprėjantis Lietuvos nerimas matyti ir 2007 m. patvirtintoje Nacionalinėje energetikos strategijoje, kurioje jau atvirai pasakyta, kad priklausomybė nuo vieno dujų ir naftos tiekėjo – tai grėsmė šalies saugumui.

Ši priklausomybė maždaug nuo 2008–2009 m. vis tvirčiau ir nuosekliau įvardijama kaip energetinio saugumo, t. y. ypatingos svarbos ir skubos, klausimas, tapęs vienu iš pagrindinių Lietuvos užsienio politikos uždavinių. Tarp priemonių nesaugumui mažinti buvo ir SGD terminalo Klaipėdoje statyba, ir planai statyti elektros tiltus su Švedija ir Lenkija, ir naujos atominės elektrinės statyba Visagine. Ne visi šie projektai tiesiogiai susiję su Rusija, ne visi buvo ar bus įgyvendinti, tačiau pats energetinio saugumo klausimo iškėlimas ir jo sprendimas nuo jos neabejotinai neatsiejamas.

Viena iš svarbių Lietuvos užsienio politikos strategijų dorojantis su Rusijos iššūkiu ir jos politika – perkelti šias problemas į ES lygmenį (vadinamoji problemos internacionalizacija arba europeizacija). Pirmieji bandymai perkelti energetinius rūpesčius į ES lygmenį ir padidinti spaudimą Rusijai buvo susiję su „Mažeikių naftos“ pardavimu ir dujotiekiu „Družba“. Pavyzdžiui, 2007 m. gegužę tuometinis Europos Komisijos pirmininkas Jose Manuelis Barroso, paveiktas Lietuvos ir Lenkijos lobizmo, klausimą dėl naftos tiekimo „Mažeikių naftai“ saugumo iškėlė ES ir Rusijos susitikime. Lietuvos veto ES ir Rusijos derybų mandatui 2008 m. balandį, apie kurį jau buvo užsiminta, taip pat pirmiausia buvo susijęs su „Družbos“ neveikimu. Nors ES atsižvelgė į nerimą ir įtraukė šį klausimą į derybinių klausimų sąrašą, jokių sprendimų ar susitarimų nebuvo pasiekta, o ir pačios ES ir Rusijos derybos nebuvo sėkmingos. Tačiau 2008 m. Lietuvos bandymas vetuoti ES ir Rusijos derybas tapo lūžio momentu – darėsi vis akivaizdžiau, kad Lietuva iš esmės nebeturi jokių kitų svertų bandyti išlyginti dvišalius santykius, kaip tik naudotis ES, o vėliau ir NATO, kai nerimas dėl karinės grėsmės po 2014 m. suintensyvėjo.

Energetinių santykių su Rusija internacionalizacija (europeizacija) buvo sėkminga ginčijantis ir konfliktuojantis su įmone „Gazprom“, tiekusia Lietuvai dujas (kaip minėta, nuo 2010 m. Lietuva tapo visiškai priklausoma nuo dujų importo iš Rusijos). Kartu 2009 m. viduryje Lietuvoje priimtas sprendimas siekti ES III energetinio paketo įgyvendinimo – visiškai atsieti tiekimą, tranzitą ir paskirstymą Lietuvos dujų sektoriuje, taigi – restruktūrizuoti Lietuvos dujų rinką, sumažinti „Gazprom“ įtaką (įmonei tai reiškė atsisakyti dujotiekio sistemos kontrolės Lietuvoje). Šio paketo įgyvendinimo detalės yra visiškai techninės, biurokratinės, o ginčai susiję su vienos įmonės ir vienos valstybės komercinių interesų derinimu ir komercinių problemų sprendimu, – tačiau dėl itin artimo

²⁹ BALMACEDA, M. M. *The Politics of Energy Dependency: Ukraine, Belarus, and Lithuania Between Domestic Oligarchs and Russian Pressure*. Toronto: University of Toronto Press, 2013, p. 242.

„Gazprom“ ryšio su valdančiuoju Rusijos elitu, jo interesais, šis ginčas užėmė didelę dvišalių santykių dalį.

2011 m. sausį Lietuva pateikė formalų skundą Europos Komisijai dėl „Gazprom“ piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi. Tai paskatino 2012 m. rugsėjį Europos Komisiją pradėti platesnį tyrimą dėl to, ar „Gazprom“ nepažeidė antimonopolinių ES taisyklių³⁰. Tyrimas tęsėsi iki 2018 m. Nors „Gazprom“ išvengė didelių baudų, Europos Komisija įpareigojo Rusijos dujų įmonę nediskriminuoti dujų pirkėjų, peržiūrėti kainų formavimo politiką, panaikinti suvaržymus perparduoti dujas, suteikti galimybę pasirinkti skirtingus tiekimo taškus ir nustatė kitas sąlygas³¹. 2011 m. kovą karas su „Gazprom“ prasidėjo ir Lietuvos teismuose, tai paskatino „Gazprom“ apskusti Lietuvos veiksmus Stokholmo arbitražo teismui, prašant uždrausti bylą nagrinėti Lietuvos teismams³². 2012 m. spalį Lietuva pati inicijavo ieškinį prieš „Gazprom“ Stokholmo arbitraže. „Gazprom“ atsakas buvo gana griežtas: Lietuva negavo jokių nuolaidų už dujas ir 2013 m. už jas mokėjo daugiausiai iš ES šalių³³. 2014 m. įvyko Lietuvos dujų padalijimas ir kompanija „Gazprom“ buvo iš esmės priversta pasitraukti iš Lietuvos dujų paskirstymo sistemos. Galima sakyti, kad energetikos klausimų europeizacija santykiuose su Rusija buvo tinkama ir efektyvi strategija, o pagrindinis sėkmės veiksnys čia – tinkamas pasinaudojimas ES teisės aktais, reguliavimo taisyklėmis ir instituciniu žaidimu.

Kitas nuolat dvišalių santykių dienotvarkėje esantis klausimas – neišsprendžiami ginčai ir kovos dėl istorijos. Nesutarimai su Rusija dėl istorijos apima du pagrindinius klausimus: 1) sovietinės okupacijos pripažinimas ir jos žalos atlyginimas; 2) stalinizmo nusikaltimų ir sovietinės simbolikos pasmerkimas. Istorijos politikos srityje naudota ir suveikė kiek kitokia strategija – šįkart partnerių ieškota ne ES institucijose, o tarp valstybių narių su panašiomis nuostatomis.

Nesutarimo dėl okupacijos ir jos žalos įvertinimo Lietuvos pozicija tokia: 1940 m. įvyko Lietuvos okupacija, kurią vykdė Sovietų Sąjunga; už šį faktą turi būti atsiprašyta ir finansiškai kompensuota. Okupacijos ir žalos atlyginimo klausimas politinėje darbotvarkėje atsirado beveik iš karto paskelbus nepriklausomybę ir buvo įtvirtintas 1992 m. birželio 14 d. įvykusi referendumu „Dėl

³⁰ Europos Komisija pradėjo tyrimą dėl galimo „Gazprom“ piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi. *delfi.lt*, 2012, rugsėjo 4. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/europos-komisija-pradejo-tyrima-del-galimo-gazprom-piktnaudziavimo-dominuojancia-padetimi.d?id=59447545>.

³¹ CHEE, F. Y.; DE CARBONNEL, A. EU Ends Antitrust Case against Gazprom without Fines. *Reuters*, 24 May 2018. Prieiga per internetą: <https://www.reuters.com/article/us-eu-gazprom-antitrust-idUSKCN1IP1IV>.

³² „Gazprom“ dėl Lietuvos veiksmų kreipėsi į Stokholmo arbitražą. *delfi.lt*, 2011, liepos 14. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/gazprom-del-lietuvos-veiksmu-kreipesi-i-stokholmo-arbitraza.d?id=46595377>.

³³ BALMACEDA, 29 išnaša, p. 253.

buvusios SSSR kariuomenės, dabar priklausančios Rusijos Federacijai, besąlygiško ir neatidėliotino išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos 1992 m. ir padarytos žalos Lietuvai atlyginimo“ – šiai nuostatai pritarė beveik 69 proc. balsavusiųjų. Problemą bandyta kelti derantis su Rusija dėl kariuomenės išvedimo, tačiau nesėkmingai. Vėliau šis klausimas retai kada aktyviai tapdavo politinės darbotvarkės dalimi. Tačiau 2000 m. birželio 13 d. Vytauto Landsbergio iniciatyva Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo, kuriame Lietuvos Respublikos Vyriausybė įpareigota apskaičiuoti žalą ir pradėti derybas dėl jos su Rusija³⁴.

Nors biurokratiniu lygmeniu procesas tęsėsi (pateikti žalos skaičiavimai, klausimas keltas dvišaliuose susitikimuose), tačiau politikai jį ne itin akcentavo: Lietuvos socialdemokratų partija šios problemos apskritai vengė; ginčai dėl okupacijos klausimo suintensyvėjo diskutuojant dėl V. Adamkaus (ne)vykimo į Maskvą; klausimą taip pat, būdama opozicijoje, keldavo Tėvynės sąjunga. Kita vertus, tapusi valdančiosios koalicijos dalimi 2008 m., ši partija tik kadencijos pabaigoje prisiminė okupacijos žalos atlyginimo problemą³⁵.

Rusijos požiūriu, kalbos apie kompensacijas ir okupaciją – tai tik bandymas kurti keblius santykius, nes, pasak jos, Lietuva buvo ne SSRS okupuota, o inkorporuota į jos sudėtį, be to, tai esą nebuvo vienašalis sprendimas. Atmetami bet kokie bandymai diskutuoti, nes Rusijai tai klausimas, kurį reikia pašalinti tiek iš viešos, tiek iš ekspertinės darbotvarkės. Rusijos poziciją puikiai iliustruoja V. Putino dar 2005 m. ištarti žodžiai: „Prisiminkime 1989 m. Liaudies deputatų kongreso rezoliuciją, kur juodu ant balto parašyta, kad Liaudies deputatų kongresas smerkia Molotovo–Ribbentropo paktą ir pripažįsta jį esant neteisėtą. Šis paktas neperteikė Sovietų sąjungos žmonių nuomonės ir buvo asmeninis Stalino ir Hitlerio reikalas <...>. Šį klausimą laikome esant išspręstą.“³⁶

Okupacijos ir jos žalos įvertinimo klausimu šalių pozicijos yra priešingos, ir Lietuvai sunku sulaukti tarptautinio palaikymo: realių teisinių precedentų,

³⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo, priimtas 2000 m. birželio 13 d., Nr. VIII-1727. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.03410B6A865C>. Šio įstatymo 2 straipsnio 3 ir 4 punktuose nustatyta, kad Vyriausybė: „iki 2000 m. lapkričio 1 d. kreipiasi į Rusijos Federaciją dėl SSRS okupacijos metu padarytos žalos atlyginimo, kartu pateikdama šios žalos skaičiavimus, taip pat apie tai informuoja Jungtinių Tautų Organizaciją, Europos Tarybą ir Europos Sąjungą bei nuolatos siekia šių tarptautinių organizacijų ir jų valstybių narių paramos sprendžiant SSRS okupacijos žalos atlyginimo Lietuvai klausimus“ ir „inicijuoja derybas ir nuolatos siekia, kad Rusijos Federacija atlygintų Lietuvos žmonėms ir Lietuvos valstybei SSRS okupacijos padarytą žalą“.

³⁵ Vyriausybei pristatyti Komisijos pasiūlymai dėl SSRS okupacijos žalos atlyginimo. *Mano vyriausybė*, 2012, liepos 17. Prieiga per internetą: <http://lrv.lt/lt/naujienos/vyriausybei-pristatyti-komisijos-pasiulymai-del-ssrs-okupacijos-zalos-atlyginimo>.

³⁶ President of the Russian Federation. Press Statement and Responses to Questions Following the Russia-European Union Summit. 10 May 2005. Prieiga per internetą: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22967>.

kaip apie tai prasmingai kalbėti, nėra, be to, nei kitos buvusios sovietinės respublikos, nei Rytų bloko valstybės okupacijos žalos atlyginimo nereikalauja³⁷. Iš Rusijos šiuo klausimu taip pat neįmanoma tikėtis jokių nuolaidų, tad aptariamam laikotarpiu klausimas buvo tapęs labiau vidinių diskusijų, netgi „politikavimo“ objektu, negu konstruktyviai sprendžiama problema.

Gerokai sėkmingesni buvo Vidurio Rytų Europos valstybių (ypač Lenkijos, Čekijos, prie kurių prisidėjo ir Lietuvos atstovai) raginimai diskutuoti apie stalinizmo nusikaltimus siekiant, kad Josifo Stalino valdymo laikotarpis būtų kriminalizuotas ir kad šio periodo nusikaltimų neigimas būtų prilyginamas nacistinių nusikaltimų neigimui. Kitaip tariant, siekta, kad nacizmo ir stalinizmo nusikaltimai būtų vertinami vienodai, kad jie būtų oficialiai pasmerkti ES teisėje ir valstybių narių švietimo sistemose. Lietuva, žinoma, negali priimti išskirtinių nuopelnų už pasiekimus šioje srityje, tačiau šalies atstovai prisidėjo prie įvairių iniciatyvų. Pavyzdžiui, Vytautas Landsbergis ir Emanuelis Zingeris prisijungė prie 2008 m. Prahos deklaracijos, pasiūliusios rugpjūčio 23 d. Europoje minėti stalinizmo ir nacizmo aukų atminimą, – pasiūlymas labai greitai sulaukė palaikymo Europos Parlamente³⁸. Tiesa, Europos Komisija 2010 m. ataskaitoje „Totalitarinių režimų nusikaltimų Europoje atminimas“ konstatavo, kad valstybių narių požiūriai per daug skirtingi, kad būtų galima imtis teisėkūros ES lygiu³⁹. 2011 m. į ES Teisingumo ir vidaus reikalų tarybos išvadas buvo įtraukti su totalitarinių režimų įvykdytų nusikaltimų minėjimu susiję įsipareigojimai: pasitelkus švietimo programas ir mokslinius tyrimus, įtvirtinti totalitarinių režimų aukų atminimą ES valstybėse narėse, paskelbti Europos totalitarinių režimų aukų atminimo dieną.

Minimi pasiekimai ir deklaracijos kol kas yra simbolinio, deklaratyvaus pobūdžio; diskusijos dėl istorijos ES lygmeniu vyksta atsargiai ir apdairiai. Tačiau net ir tokie sprendimai pykdo Rusiją, kuri savo ruožtu jai pasiekiamuose tarptautiniuose forumuose (ESBO, Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje) stengiasi juos diskredituoti, akcentuodama, pavyzdžiui, tariamą Baltijos valstybių „nacizmo šlovinimą“. Rusijai SSRS (taigi ir pačių rusų) pergalė prieš nacizmą

³⁷ Išsamiau čia: JURGELEVIČIŪTĖ, D. The Issue of Occupation In Lithuanian-Russian Relations: Information Security Aspects. *Lithuanian Foreign Policy Review*, Nr. 18, 2006, p. 56–82; JURGELEVIČIŪTĖ, D. Diskusijos dėl sovietinio paveldo – reikalavimas atlyginti okupacijos žalą Lietuvos vidaus ir užsienio politikoje. Iš *Istorija kaip politinio mąstymo veiksnys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 381–426.

³⁸ Declaration of the European Parliament on the Proclamation of 23 August as European Day of Remembrance for Victims of Stalinism and Nazism, P6_TA(2008)0439. 23 September 2008. Prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0439+0+DOC+XML+V0//EN>.

³⁹ Europos Komisija. Totalitarinių režimų nusikaltimų Europoje atminimas. Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai. COM(2010)783, 2010, gruodžio 22. Prieiga per internetą: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2010\)783&lang=lt](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2010)783&lang=lt).

Antrajame pasauliniame kare yra sakralus, reikšmingas jos dabartinės tapatybės elementas ir bet koks jo griovimas, ypač lyginant su nacizmu, visiškai nepriimtinas, todėl visada susilauksiantis griežtos reakcijos ir pasmerkimo.

2013 m. Lietuvoje buvo skirti intensyviai ruošimuisi pirmininkauti ES Vadovų Tarybai, o antroji jų pusė – pačiam pirmininkavimui. Svarbiausiu įvykiu turėjo tapti Vilniaus Rytų partnerystės vadovų susitikimas, kuriame sėkmės atveju turėjo būti pasirašytas Asociacijos susitarimas su Ukraina. Visus 2013 m. Rusija buvo svarbi žaidėja Ukrainos ir ES derybose: ji Ukrainą ir spaudė, ir viliojo nepasirašyti susitarimo ir prisijungti prie jos kuriamos Eurazijos sąjungos. Šis spaudimas galų gale buvo sėkmingas: paskutinėmis dienomis prieš numatytą susitikimą 2013 m. lapkričio pabaigoje tuometinis Ukrainos prezidentas Viktoras Janukovyčius dokumento pasirašymą atšaukė. Po šio sprendimo Ukrainoje prasidėjo protestai, virtę tuo, kas vėliau pavadinta Euromaidanu – protestais ne tiek prieš prezidento sprendimą, kiek prieš pačią valdžią ir už Ukrainos provakarietišką kryptį.

Po 2014 m.: santykių anemija

2014 m. – tai metai, kai santykiai su Rusija pasidarė visiškai aiškūs ir skaidrūs: Rusijos agresyvumas tapo akivaizdus ir atviras, netgi kurį laiką neprognozuojamas, tad Lietuvos užsienio politikos sprendėjai ir vykdytojai turėjo mažai minčių, kaip bent palaikyti santykius, parodyti norą komunikuoti. Šis anemiškumas ir nesuinteresuotumas santykių plėtra, žinoma, buvo susiję su įvykiais Ukrainoje ir Rusijos reakcija į juos: 2013 m. Ukrainoje prasidėjęs Euromaidanas, kitais metais ten įvykęs valdžios pasikeitimas, V. Janukovyčiaus pabėgimas iš šalies į Rusiją, pastarosios akimis, suteikė teisę kištis į Ukrainos reikalus – iš pradžių okupuojant Krymą, o paskui ir palaikant sukilėlius pietryčių Ukrainos regione, kuriame karo veiksmai tęsiasi iki šiol⁴⁰.

Lietuvoje ir Lietuvos politikų kritika Rusijai dėl 2014 m. įvykių reikšta atvirai, kategoriškai ir nesiekiant jokio pragmatizmo ar korektiškumo. Lietuvos pozicija po Krymo aneksijos ir prasidėjusio karo Ukrainos rytuose buvo nuosekli ir kartojama iki šiol: karas Ukrainoje yra ne tik šios šalies karas su Rusija, tokie Rusijos veiksmai kelia grėsmę visam Europos saugumui, todėl ją būtina stabdyti visomis įmanomomis priemonėmis.

2014 m. kovą priimtame politinių partijų susitarime dėl užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių išreikštas susirūpinimas „dėl Rusijos agresyvios politikos keliamų iššūkių pasaulio, Europos ir ypač mūsų regiono saugumui“, pripažinta, kad „pagrindinis ir ilgametis užsienio politikos iššūkis – Rusijos

⁴⁰ Išsamiau apie Ukrainos įvykius: WILSON, A. *Ukraine Crisis: What It Means for the West*. New Haven: Yale University Press, 2014; MENON, R.; RUMER, E. B. *Conflict in Ukraine: The Unwinding of the Post-Cold War Order*. Cambridge, MA: The MIT Press, 2015.

revizionistinė politika Rytų ir Vidurio Europoje, kad iš šios Rusijos politikos kyla pagrindinės grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui⁴¹. Metų pabaigoje D. Grybauskaitė buvo dar kategoriškesnė, pavadindama Rusiją „terroristine valstybe“⁴². 2014 m. Lietuvos saugumo politikoje taip pat intensyviai imta kalbėti apie karinę gynybą, diskutuota apie Rusijos užpuolimo tikimybę ir NATO įžadų tvirtumą agresijos atveju ginti Baltijos valstybes. Tad nuo 2014 m. galime kalbėti apie itin anemišką dvišalių santykių būseną, kurią retkarčiais išsklaidydavo vienokie ar kitokie apsižodžiavimai ar vienašaliai veiksmai viena kitos atžvilgiu.

Ties šiuo istoriniu momentu galima būtų ir užbaigti Lietuvos ir Rusijos santykių apžvalgą, nes ne kartą „stabiliai blogais“ įvardyti santykiai ne tik kad nepajudėjo jokia pozityvesne kryptimi, bet ir pačios dvišalės sąveikos tapo minimalios, netiesioginės. Visa Lietuvos saugumo, gynybos ir užsienio politika buvo nukreipta į Rusijos atgrasymą ir Lietuvos saugumo stiprinimo paieškas, bendradarbiaujant ir remiantis NATO partneriais, bei Rusijos neutralizavimo sankcijomis strategiją, vykdomą per ES. Tad Rusijai Lietuvos užsienio politikoje skirta daug dėmesio nuolat kritikuojuant, rūpinantis, kad nebūtų kaip nors palankiau keičiamas sankcijų režimas, rodant paramą Rusijos opozicijai, ir panašiai.

Tiesioginių dvišalių kontaktų, veiksmų, apsikeitimų žinutėmis beveik nebūta, o tai, kas įvykdavo, tiksliau vadintina transakcijomis arba priešišku, kritišku pozicijų demonstravimu.

Iš priešiškesnių transakcijų galima paminėti bent porą viešų abipusių diplomatų išsiuntimų – 2018 m. pavasarį, solidarizuojantis su Didžiąja Britanija dėl buvusio rusų šnipo apnuodijimo⁴³, ar 2021 m. pavasarį, solidarizuojantis su Čekija jos diplomatiname ginče su Rusija⁴⁴. Abiem atvejais Lietuva sulaukė analogiško atsako. Kiek draugiškesnė ir pragmatiškesnė sąveika įvyko 2019-aisiais, kai buvo įvykdytas apsikeitimas už šnipinėjimą nuteistais asmenimis. Lietuva perdavė Rusijai du nuteistus Rusijos žvalgybos tarnybų pareigūnus, o Rusija

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seime atstovaujamų politinių partijų susitarimas dėl 2014–2020 metų Lietuvos Respublikos užsienio, saugumo ir gynybos politikos strateginių gairių, 2014, kovo 29. Prieiga per internetą: <http://www.kam.lt/download/40874/partiju%20susitarimas%20del%20gynybos%202014-2020%20m.pdf>.

⁴² WEYMOUTH, L. Lithuania's President: "Russia Is Terrorizing Its Neighbors and Using Terrorist Methods". *The Washington Post*, 24 September 2014. Prieiga per internetą: https://www.washingtonpost.com/opinions/lithuanias-president-russia-is-terrorizing-its-neighbors-and-using-terrorist-methods/2014/09/24/eb32b9fc-4410-11e4-b47c-f5889e061e5f_story.html.

⁴³ BENIUŠIS, V. Nepageidaujama paskelbti Rusijos ambasados darbuotojai išvyko iš Lietuvos. *15min.lt*, 2018, balandžio 2. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/nepageidaujama-paskelbti-rusijos-ambasados-darbuotojai-isvyko-is-lietuvos-56-949936>.

⁴⁴ LRT.lt; BNS; SKĖRYTĖ, J.; ELTA. Solidarizuodamasi su Čekijos valstybe Lietuva išsiunčia du Rusijos diplomatus. *lrt.lt*, 2021, balandžio 23. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1394128/solidarizuodamasi-su-cekijos-valstybe-lietuva-issiuncia-du-rusijos-diplomatus>.

Lietuvai perdavė du Lietuvos ir vieną Norvegijos Karalystės pilietybę turinčius asmenis⁴⁵. Taip parodyta, kad minimalūs kontaktai, panašėjantys į šaltojo karo laikų kontekstą, yra išlaikyti. Iš vienašalių, į Rusiją nukreiptų, veiksmų pavyzdžių yra Rusijos televizijos kanalų rodymo pristabdymas („RTS Planeta“ 2015 m.) ar retransliacijų visiškas sustabdymas („Russia Today“ 2000 m.)⁴⁶.

Tad pastaruosius penkerius šešerius metus kalbant apie Lietuvos politiką Rusijos atžvilgiu iš tiesų telieka analizuoti pačios Lietuvos saugumo politikos dienotvarkę, besikoncentruojančią į Rusijos grėsmę, ir saugumo ir gynybos politikos priemones, skirtas Rusijai atgrasyti⁴⁷. Kadangi šiuo straipsniu nesiekama apžvelgti Lietuvos nacionalinio saugumo politikos, santykių su Rusija kontekste kaip pavyzdžius galima išskirti keturis epizodus, kurie taikliai iliustruoja paskatas apie Rusiją galvoti kaip nesaugumą valstybei ir piliečiams kuriančią tarptautinę veikėją.

Karinio saugumo požiūriu, labai neraminantis epizodas buvo 2017 m. rugsėjį Rusijos vykdyti strateginiai mokymai „Zapad 2017“, kurie vyko Baltarusijoje, Kalingrade ir vakariniuose Rusijos regionuose ir kurių oficialus tikslas (kova su teroristinėmis grupuotėmis) itin skyrėsi nuo to, kuris realiai buvo įgyvendinamas (simuliuojant kovą prieš pažangų ir gerai ginkluotą konvencinį priešininką, kaip galima suprasti – NATO)⁴⁸. Tad nuo deklaruotų gynybinių mokymų praktikuoti puolamieji veiksmai. Tiesioginių ilgalaikių pasekmių, be pasėto nerimo, pratybos neturėjo, bet jomis neabejotinai buvo demonstruojama karinė galia, Rusijos nuostatos dėl vakarinių savo sienų ir pastangos didinti įtampą ir augimą regione.

Istorinių kovų kontekste pastaraisiais metais svarbi tapo Sausio 13-osios byla, Rusijos pusėje įvardijama kaip „dirbtinai sufabikuota ir politinė“. Dėmesys bylai suaktyvėjo, kai Vilniaus apygardos teismas Sausio 13-osios įvykių byloje

⁴⁵ VAŽGAUSKAITĖ, J. Pirmieji šnipų mainai Lietuvoje: kaip viskas vyko. *tv3.lt* 2019, lapkričio 23. Prieiga per internetą: <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/pirmieji-snipu-mainai-lietuvoje-kaip-viskas-vyko-n1019649>.

⁴⁶ BNS. Pirmą kartą ES: Lietuva stabdo rusiško kanalo transliacijas. *delfi.lt*, 2015, balandžio 8. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pirma-karta-es-lietuva-stabdo-rusisko-kanalo-transliacijas.d?id=67650810>; JAČAUSKAS, I.; BENIUŠIS, V.; BNS. Radijo ir televizijos komisija uždraudė Lietuvoje retransliuoti RT programas. *lrt.lt*, 2020, liepos 8. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1195699/radijo-ir-televizijos-komisija-uzdraude-lietuvoje-retransliuoti-rt-programas>.

⁴⁷ Pvz., keletas pirmųjų įvertinimų: MAJOR, C.; von Voss, A. *Nordic-Baltic Security, Germany and NATO. SWP Comments*. Berlin: Stiftung Wissenschaft Politik, 2016. Prieiga per internetą: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/nordic-baltic-security-germany-and-nato/>; LUCAS, E. *The Coming Storm: Baltic Sea Security Report*. Washington, D.C.: Center for European Policy Analysis, 2015. Prieiga per internetą: <http://cepa.org/index/?id=f3af38a9500cfc72614a7cb788e5a56b>.

⁴⁸ Paimta iš: Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentas ir Antrasis operatyvinių tarnybų departamentas prie Krašto apsaugos ministerijos. *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2018*. Vilnius, 2018, p. 15.

paskelbė nuosprendį⁴⁹. Su byla dirbantys tyrėjai ir teisėjai sulaukė bauginimų iš Rusijos. 2018 m. Rusijos tyrimų komitetas iškėlė baudžiamąją bylą Lietuvos pareigūnams ir teisėjams, tyrusiems ir nagrinėjusiems bylą. Jie kaltinami ne-teisėtai persekiojantys Rusijos piliečius. Rusija paviešino baudžiamosios bylos iškėlimo faktą 2019 m. pradžioje, prieš priimant nuosprendį. 2020 m. gruodį Rusijos Federacijos tyrimų komitetas už akių pateikė kaltinimus trimis Vilniaus apygardos teisėjams, priėmusiems nuosprendį Sausio 13-osios byloje. Ši byla dar kartą parodė, kaip budriai ir baudžiamai Rusijos valdžia prižiūri net ir naujausios istorijos interpretacijos nukrypimus nuo jos įsivaizduojamos versijos.

Energetinio saugumo kontekste šiuo laikotarpiu dominavo (ir rašymo metu tebedominuoja) naujos Baltarusijos atominės elektrinės Astrave (AAE) statybos, pradėtos 2011 m. ir oficialiai pabaigtos 2020 m., klausimas. Elektrinė yra 20 km nuo Lietuvos sienos, iš esmės finansuota Rusijos paskolomis, o ją statė Rusijos įmonė „Rosatom“. AAE projektas įgyvendintas nesilaikant tarptautinėse konvencijose nustatytų saugumo reikalavimų dėl galimo neigiamo poveikio aplinkai, nebendradarbiauta su poveikį pajusiančiomis kaimyninėmis šalimis⁵⁰. Jau AAE statymo metu buvo įvykę keletas nerimą keliančių incidentų, kuriuos Baltarusija pripažino tik informacijai tapus vieša. Lietuva aktyviai, nors ir nesėkmingai, naudodamasi ES priemonėmis ir platforma, siekė sustabdyti AAE statybas, o jai pradėjus veikti ėmėsi priemonių blokuoti AAE, siekdama, kad Baltarusijos elektrinėje pagaminta elektra nepatektų į Lietuvos rinką⁵¹. Susirūpinimas dėl AAE saugumo kartu rodo ir naują etapą galvojant apie Lietuvos energetinį, kartu ir bendrą saugumą, kai iš esmės daugmaž sugebėjus išspręsti ar spręsti energetinės priklausomybės būseną pereita prie platesnio mąstymo apie energetinį saugumą.

Žinoma, Lietuvos bandymai sustabdyti statybas buvo nesėkmingi, gauti palaikymą ES kontekste ilgą laiką atrodė donkichotiškas užsiėmimas, kaip ir pastangos susitarti su Latvija ir Estija bent jau iki 2021-ųjų vasaros⁵². Tačiau šis pavyzdys vėlgi itin tinka iliustruoti Lietuvos užsienio politiką Rusijos atžvilgiu: bekompromisė, idealistinė pozicija, siekianti pademonstruoti gebėjimą atsispirti

⁴⁹ Vilniaus apygardos teismas paskelbė nuosprendį 1991-ųjų metų sausio mėnesio įvykių byloje – teisė profesionaliai. *Teisė.Pro*, 2019, kovo 27. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2019/03/27/vilniaus-apygardos-teismas-paskelbe-nuosprendi-1991-uju-metu-sausio-menesio-ivykiu-byloje/>.

⁵⁰ NAVAKAS, N. Baltarusija statydama Astravo AE pažeidė Espo konvenciją. *vz.lt*, 2019, vasario 7. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/energetika/2019/02/07/espo-konvencijos-salys-pripazinoastravo-ae-nesaugia>.

⁵¹ BNS. D. Kreivys: Lietuva tikisi iki liepos sutarti su kaimynais dėl Astravo elektros blokados. *vz.lt*, 2021, kovo 2. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/pramone/energetika/2021/03/02/d-kreivys-lietuva-tikisi-iki-liepos-sutarti-su-kaimynais-del-astravo-elektros-blokados>.

⁵² BNS. D. Kreivys: dėl prekybos elektra jau parengtas planas B. *vz.lt*, 2021, kovo 12. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/pramone/energetika/2021/05/12/d-kreivys-del-prekybos-elektra-jau-parengtas-planas-b>.

ekonominiams išskaičiavimams prieš principus. Visa Lietuvos ir Rusijos santykių istorija rodo, kad šią nuostatą ne visada sekdavosi įgyvendinti, tačiau paskutiniu analizuojamu santykių laikotarpiu tai pavykdavo.

Išvados

Lietuvos užsienio politikoje nuo 2004 m. rasdavosi vilčių, kad santykiai su Rusija gali tapti mažiau priešiški, pragmatiškesni, dalykiškesni. Tiesa, apie draugystę niekas tarp šalies užsienio politikos formuotojų net nebandė galvoti: tam neleidžia ilga skausmingai prisimenama praeitis ir naujesnės nepriklausomybės metų patirtys – tiek skaudžios artimų ir tolimų kaimynų kaip Ukrainos ar Sakartvelo, tiek savi susidūrimai. Mąstant apie Lietuvos santykius su Rusija ir teoriškai, ir praktikoje, neįmanoma ignoruoti struktūrinių sąlygų, visų pirma geografinės padėties, dėl kurios ir buvimas, ir mąstymas apie Rusiją tampa neišvengiamas.

Rusija, būdama didelė valstybė, niekaip negalinti išspręsti savo vietos pasaulio politikoje iššūkių, norinti būti valstybe, kurią gerbia, tačiau ir kurios klauso (ir paklausos), o nesutinkančius su ja tarptautinius veikėjus linkusi bausti ar priversti elgtis pagal save, ir santykiuose su Lietuva siekia rodyti nuolatinį asimetriškumą. Ši asimetrija reiškia, kad tik viena šalis nurodinėja, sprendžia ir reikalauja, – kol kas kitokio bendravimo dvišaliuose kaimyniniuose santykiuose ji neišivaizduoja. Nepanašu, kad pati Rusija norėtų tartis ir susitarti – išskyrus keletą infrastruktūrinių projektų Kaliningrado srityje, ji pati rodė abejingumą, susierzinimą arba nepasitenkinimą Lietuvos veiksmais. O be Rusijos pastangų ir noro ką nors keisti neįmanomas joks dvišalių santykių pokytis.

Tad Lietuva santykiuose su Rusija siekdama neutralizuoti savo silpnumą, mažumą pasirinko dvišalių problemų internacionalizavimo, o vėliau ir europizavimo strategiją. Santykių perkėlimas į ES lygmenį kartais būna daugiau, kartais mažiau sėkmingas, bet šiuo metu tai bene vienintelis būdas Lietuvai turėti ir formuoti savo santykius su Rusija. Bent jau trumpuoju ir, matyt, vidutiniu laikotarpiu Lietuvai tenka ir teks priimti šią galių disbalanso situaciją ir ieškoti ne pragmatiškų, taikių santykių, o kitų, daugiašalių, būdų, kuriais būtų galima didinti savo galią ir saugumą santykiuose su Rusija.

THE TREATY ON THE FOUNDATIONS OF INTERSTATE RELATIONS BETWEEN LITHUANIA AND RUSSIA

Summary

The process of negotiations between the Republic of Lithuania and the Russian Federation, then the Russian Soviet Federative Socialist Republic (RSFSR), on the treaty on the Foundations of Interstate Relations lasted for almost 11 months. In 1990, the Republic of Lithuania, which *de iure* became a fully independent state under the Act of 11 March, sought to restore the former state relations between the two independent states that existed before the occupation and annexation of Lithuania by the USSR in 1940. But the USSR leader Mikhail Gorbachev wanted to preserve the USSR empire and annexed Lithuania as a part of it. In the initial stage of “negotiations on negotiations” the USSR made a precondition that the negotiations should be conducted only on the status of Lithuania’s statehood within the Soviet Union. The adoption of the Declaration on the State Sovereignty of the RSFSR on 12 June 1990 which opened up a real opportunity for Lithuania to regulate state relations directly with the Russian Federation could be considered the breakthrough of the process.

On 27 July 1990 the leaders of the Russian Federation and the Republic of Lithuania, Boris Yeltsin and Vytautas Landsbergis, agreed to start bilateral negotiations on the conclusion of a treaty on political-legal relations between the two countries in accordance with the principles and norms of international law without imposing any preconditions on each other. At the same time, the Russian Federation agreed on bilateral negotiations with the Republic of Latvia and the Republic of Estonia. The strong efforts of the authorised Lithuanian negotiating commission at the beginning of the negotiations were needed in order to reach an agreement with the commission authorised by the Russian Federation on reflecting political and legal principles relevant to Lithuania in the treaty on relations between Lithuania and Russia.

With the aim of establishing a democratic Russian state, which would be independent from the USSR, the Russian Federation strictly separated its identity from the RSFSR founded as a result of the Bolshevik *coup d'état* in 1917, which became a part of the Soviet Union in 1922. Thereby the Russian Federation wanted to distance itself from the responsibility for the criminal actions committed by the communist Soviet Union. Mr Yeltsin officially expressed political support to the independence of Lithuania and the other two Baltic States and to the nations defending this independence during the military aggression by the USSR against Lithuania on 13 January 1991. On 12–13 January

Mr Yeltsin had already signed the treaties on interstate relations with the leaders of Estonia and Latvia.

While negotiating with Lithuania, the Russian Federation sought such wording for the treaty with Lithuania that would be identical to that reached in the treaties signed with Latvia and Estonia. Such a position of Russian Federation complicated the negotiations between the independent Republic of Lithuania and the Russian Federation, as the treaties signed by Estonia and Latvia with Russia reflected their status during the period of transition to full state independence. Meanwhile, Lithuania sought that in the first article of the treaty Lithuania and Russia should recognise each other as subjects of international law according to their state status, as it is enshrined in the fundamental acts adopted by them. After a long discussion of the negotiators, the Lithuanian-Russian treaty clearly regulated the issues of the free choice of citizenship and favourable conditions for acquiring citizenship in their country of permanent residence for persons who moved from Russian territory to Lithuania and *vice versa*.

Manifestly strong negotiating efforts of Lithuania and Russian Federation were needed until they agreed on the common approach in the treaty. Only after the USSR accepted to eliminate the consequences of the annexation of Lithuania in 1940, the conditions for mutual trust were created between the parties. As for the latter, the leaders of both countries, Mr Landsbergis and Mr Yeltsin, reached a final agreement only on 10 July 1991, after Mr Yeltsin had been elected as the President of the Russian Federation. The Treaty between the Republic of Lithuania and the Russian SFSR on the Foundations of Interstate Relations was signed by Mr Yeltsin and Mr Landsbergis on 29 July 1991, when only three weeks were left before the communist putsch in Moscow.

Thus, there were unique circumstances in 1991 that allowed to conclude this Treaty, when both parties had the coinciding interests to support each other against the Soviet leadership. These circumstances predetermined the particular content of the Treaty on the Foundations of Interstate Relations: neither Latvia or Estonia, nor any former Soviet republic has achieved the treaty with Russia, in which the latter recognised the illegality of the 1940 Soviet aggression (including the annexation of Lithuania) as well as the continuity of the Republic of Lithuania and its identity with the State of Lithuania established by the Act of Independence of 16 February 1918. Therefore, the provision of the preamble of the Treaty, which mentions the illegality of the 1940 Soviet annexation, and Article 1 of the Treaty, according to which the Republic of Lithuania has been recognised under its legal status as defined by the acts on restoration of independence of 11 March 1990, are identified as the fundamental provisions of the Treaty. They also mean that, under the Treaty, Russia has acknowledged that Lithuania is not a state successor to the Soviet Union as well as the fact that Lithuania had been illegally occupied (had never been a legitimate part of

the USSR) and liberated itself from the Soviet occupation (rather than seceded from the Soviet Union) in 1990. This precludes Russia from questioning the legality of the Lithuanian statehood and denying the 1940 Soviet aggression against Lithuania. That is why the current Russian leadership is tending to ignore the Treaty on the Foundations of Interstate Relations with Lithuania, although the Treaty remains in force and its fundamental Article 1 is of irrevocable nature.

One more important provision of the Treaty deserves to be mentioned: under the Article 2 Russia has recognised Lithuania's freedom to choose security guarantees, including collective defence systems. This provision has proved to be effective in responding to Russia's attempts to preclude Lithuania's membership in NATO. To sum it up, the 1991 Lithuanian-Russian Treaty on the Foundations of Interstate Relations can be assessed as a significant contribution to strengthening the rule of law in international relations. It still preserves huge potential for the development of friendly relations between Lithuania and Russia on the basis of international law, historical truth and justice, the sincere acknowledgment of sovereign equality and the mutual respect of the parties. It also contrasts with the present political reality – the failed democracy and the authoritarian rule in Russia as well as an official ideology of the latter, which is based on the glorification of the Soviet past.

Analysis of Lithuanian-Russian relations since the proclamation of the Act of Restoration of Lithuania's Independence until Lithuania's accession to NATO and the European Union indicates that, although relations between Lithuania and Russia have not been too good, they have not always been bad either. Assessing this period, it can be noted that despite the rather different content of problems, the evolution of bilateral relations was quite dynamic and volatile. During that time, there were both ups and downs in the relationship, as well as mutual understanding and of almost Cold War type rhetoric.

Such variability was partly due to Russia's own indecision which line to take on Lithuania. The oncoming collapse of the Soviet Union motivated the new political elite of the Russian Federation strive for greater independence and sovereignty, to oppose totalitarianism and dictatorship, to establish democratic values in their country, and to have good relations with Lithuania as well. That is when the Treaty on the Foundations of Interstate Relations was relatively smoothly negotiated, signed and ratified. However, when the Soviet Union ceased to exist, Lithuanian-Russian relations began to develop on a different basis. Russia became the successor of all the obligations and rights of the Soviet Union. The Soviet army deployed in the Baltic States also transferred to its jurisdiction. Therefore, soon the further agenda of Lithuanian-Russian bilateral relations became much more diverse, but at the same time more complicated due to different or even conflicting interests.

On other hand, at first sight it may seem that Lithuanian policy towards Russia also lacked consistency. It cannot be overlooked that during the period of 1992–2004, various Lithuanian political forces not only sharply discussed the tactical issues of Russian policy and practically “tested” two possible tactical approaches (confrontational and moderate) towards Russia. As could have been expected, each of these tactics had its own advantages and shortcomings, its benefits and cost. However, these tactical disagreements, no matter how sharp, were often illusory. In fact, Lithuania’s position towards Russia remained very focused and consistent. It would have been difficult for Lithuania to agree on anything with Russia if the Lithuanian political elite had not known exactly what it was aiming for, if it had not been able to overcome internal contradictions and maintain a common vector of relations with Russia.

In 2004 two significant foreign and security policy goals were achieved when Lithuania became a full member of NATO and EU, and the hopes were raised about the possibility to have improved and more pragmatic relations with Russia. The further analysis of the years till now in the book is divided into three periods: 1) 2004–2008 when the hope about improved relations quickly disappeared and many bilateral issues and quarrels from previous years reappeared; 2) 2009–2013, which again started with short efforts to deescalate the relations, but again moved to the increased tensions and fights over history and Lithuanian efforts to seek energy independence; 3) 2014–2021, when Lithuania openly talks about the increased threat from Russia and concentrates all its efforts towards neutralizing this threat by rethinking military, energy and information security.

Reflecting on the Lithuanian-Russian relations in 2021, there is no doubt that relations with Russia were and are the most problematic bilateral relations in Lithuanian foreign policy and any possibility to improve in the medium-term, or even in long-term perspective seem dubious. The structural asymmetry in the relations matters a lot: after the end of the cold war Russia is still looking for its place in global politics demanding to be respected by pushing and punishing its neighbours, demonstrating its perceived superiority in relations with Lithuania as well. While Lithuania is also prepared to constantly take a stance on the issues that irritate Russia and express opinion on the political processes in Russia. At the moment the differences and policies between two states are irreconcilable. The power imbalances, thus, force Lithuania not to concentrate on the improvement of the relations but on the other ways to increase its security and power.